

ЈЕЗИК У ПРАКСИ

И СТРОЖИ И СТРОЖИЈИ

МИЛОШ ОКУКА

Филозофски факултет Сарајево

UDK 808.61.62—556

Стручни рад

Примљено: 17. априла 1982.

Прихваћено: 19. априла 1982.

Припреме за упис студената у идућу школску годину у завршној су фази. Све се чешће чује на сарајевској телевизији и радију да се спремају *строжији* критерији, да је СИЗ за високо образовање БиХ заузео *строжији* став у реализацији зацртане политике уписа студената итд. Уз то, живимо у вријеме када постајемо све *строжији* (или кад бисмо морали бити и *строжији* и *одговорнији*). Тако нас ТВ Београд од 24. II 1982. обавјештава да би и СИВ морао имати *строжију* контролу раста цијена, да се у привреди све више постављају *строжије* обавезе и *одговорније* пословање. Дана 10. IV 1982. на Дневнику ТВ Сарајево чули смо и овакву реченицу: »Одлука о санкцијама, *најстрожијим* које су икад уведене, саопштена је вечерас у Бриселу«. Насупрот томе, на ДАН БАЧКЕ САМОУПРАВЕ »Ослобођење« од 17. априла 1982. (стр. 13) обавјештава нас да су ученици једне основне школе у Сарајеву били *СТРОЖИ ОД »ПРАВИХ« НАСТАВНИКА*. Да ли, међутим, морамо бити *строжи* или *строжији*? И да ли морамо доносити *строже* или *строжије* одлуке?

Одговор на ово питање намеће се нашој нормативистици готово откако смо придјев *строг* примили из руског језика, а чешће дискусије о томе подстицала је језичка пракса која је често била у раскораку са књижевнојезичком нормом. Преглед мишљења наших језичких стручњака о компаративу овог придјева (и прилога) у овом вијеку недавно је дао и Милан Шипка у чланку *Строжији или строжи?* у »Просвјетном листу« (Сарајево, 1. IX 1981, стр. 17). Шипка, између осталог, констатује и сљедеће:

а) »Треба одмах рећи да су наши језички стручњаци (писци граматика, школских уџбеника и језичких савјетника) једнодушни у оцјени да су једино правилни облици *строжи* и *строже*. Облици *строжији* и *строжије* не сматрају се стандардним«.

б) »У нашим стандардним граматикама и школским уџбеницима језика постоји јасно правило по коме једносложни придјев и кратким самогласником у основи творе компаратив наставком —

ији: стрм — стрмији, нов — новији, здрав — здравији, стар — старији, лош — лошији итд. Изузетак су придјеви *дуг*, *строг* и *тих*, у којих се компаратив твори наставком — *-ји*, дакле: *дуг* — *дужи*, *строг* — *строжи*, *тих* — *тиши*.

Вјероватно зато што је изузетак, а под утицајем облика компаратива осталих једносложних придјева с кратким самогласником у основи, умјесто *строжи*, како је једино правилно, јавља се у пракси и облик 'строжији'. Рекли смо већ да су наши језикословци једнодушни у осуди тога облика, па смо дужни да на овом мјесту веома »општро« (или како бисмо данас казали, строго) упозоримо: У књижевном језику најстроже је забрањена употреба некњижевних облика 'строжији' и 'строжије' и покрајинског облика 'строгији'.

Четири ствари овдје не стоје баш сасвим. Прво, нису сви писци језичких уџбеника (односно наши језикословци) »једнодушни у осуди тога облика«, односно »једнодушни у оцјени да су једино правилни облици *строжи* и *строже*«. Друго, не прогони се облик *строжији* у свим стандардним граматикама и правописним приручницима нашега језика. Треће, нису само придјеви *дуг*, *строг* и *тих* изузеци од правила. И четврто, не би се баш могли »најстроже« забранити ликови »строжији« и »строжије«. Да пођемо прво од правила у творби придјева, а онда на прескок путањом да дођемо до некога суда.

Једносложни придјеви с кратким вокалом траже наставак *-ији* у компаративу. Изузетак су четири придјева: *мрк*, *дуг*, *тих* и *строг* (три домаћа и један страни). Они имају наставак *-ји*: *мрчи*, *дужи*, *тиши* и *строжи*. У ову скупину је придјев *строг* »улетно« на основу гласовне сличности са домаћима. Будући да су они у творби компаратива у неку руку »отпадници« од своје скупине, онда је могуће да се и укlope у своје »јато« без неких већих потреса. То је од домаћих придјева случај био са придјевом *мрк*: он је сасвим природно добио наставак *-ији* (*мркији*) тако да се »правилан« облик *мрчи* у данашњем стандарду доима и архаичним. Придјев *строг* и прилог *строго* никад се међутим и нису строго укључили у поменути изузетак од општег правила: у језичкој пракси су се појављивали и дублети (у говорима чак и *строгији*). Иако је дакле придјев *строг* стрпан у »трочлану обитељ«, он се некако увијек »сматрао« дошљаком и сасвим је нормално »кренуо« за једним новим »отпадником«, за обликом *мркији*.

Шта о овом кажу два наша стандардна граматичка приручника, који су више пута преиздавани и у новије вријеме имали одлучујући утицај у књижевнојезичкој норми. У *Граматици хрватско-српскога језика* Ивана Брабеца, Мате Храсте и Сретена Живковића («Школска књига», Загреб) стоји овако: »*дуг* — *дужи*, *мрк* — *мрчи* и *мркији*, *строг* — *строжи* и *строжији*, *тих* — *тиши*« (уп. VIII издање, 1968, стр. 92). У *Савременом српскохрватском језику I* Михаила Стевановића («Научна књига», Београд), стоји пак ово: »Истим наставком (тј. наст. *-ји*, прим. М. О) и на исти начин гради се компаратив придјева *дуг*,

строг и тѣх, иако они имају кратак самогласник у основи. Њихови компаративи гласе: *дѹжи*, *стрѹжи* и *тѣши*» (уп. III издање, 1975, стр. 245). Крупно је, дакле, међу њима неслагање — а не једнодушност. Стевановић је много строжи од загребачких граматичара. Ок, међутим, придјев *мрк* уопште не помиње у одјелјку о компарацији придјева (помиње га само на 79. страни у вези с вокалом *р*), па ми можемо само претпоставити да га је потпуно уврстио у основну категорију. И компаратив *мрчи* избацио из стандардног језика. Ако је то урађено с ликом *мрчи*, на основу којег критерија онда остаје *строжи* а избацује се *строжији*? Брабец—Храсте—Живковић, насупротив, полазе од језичке збиље и на основу ње изводе нормативна правила. Они дакле сасвим нормално сматрају књижевнојезички исправним облике *мркији* и *строжији* (пored *мрчи* и *стрѹжи*). Уз пут да напоменемо, њихова граматика дуго је у нас било најмодерније дјело из те језичке области, доживјела је много издања и највише утицала на развој књижевног језика ијекавског изговора и на стабилизацију његове норме у новије доба.

Загребачки граматичари, међутим, нису први који су усвојили и облик *стрѹжији*. А. Велић у свој *Правопис српскохрватског књижевног језика* уноси овај компаратив. Године 1952. истакнути босанскохерцеговачки лингвиста и граматичар Јован Вуковић у »Питањима савременог књижевног језика« (св. II, стр. 351—355) надуго образлаже, озбиљном лингвистичком аргументацијом, оправданост дублетног облика компаратива придјева *строг* у књижевном језику. По њему, одлучујући моменат у творби »инкриминираног« облика јесте прозодија. Ево шта Вуковић, између осталог, каже:

а) »Кад придјев *строг* са његовим компаративним облицима упоредимо са овако назначеним категоријама позитива и компаратива домаћих ријечи (мисли се на однос компаратива с наставком *-ји* и *-ији*, прим. М. О.), није тешко одмах уочити да се он, прилагођавајући се домаћим ријечима, колебао све до данас по свом гласовном облику компаратива између односа: *здрав* : *здравији*, по коме се управља већина великог броја једносложних придјева са кратким акцентом, и односа *дѹг* : *дѹжи*, за који имамо ... у књижевном језику само три примјера. Од ових *мрк* : *мрчи* не може живо дјеловати својим необичним компаративом у употреби, поред кога може бити и »обичнији компаратив новијег начина образовања *мркији*«.

б) »Моменат који је условљавао подударане гласовног облика *строжи* са компаративом *дѹжи* — моменат гласовно-морфолошке природе, не може ... бити једино одлучујући. Иако случајно имамо само три придјева са овим гласовним завршетком у једносложном номинативу позитива и они се сва три потпуно подударају у гласовном односу позитива и компаратива (однос велара *к*, *г*, *х* према палаталним *ч*, *ж*, *ш*), има и разлога зашто се није десило да се и овај позајмљени придјев није прилагодио искључиво овом гласовно-морфолошком односу. Могућност да се створи и гласовни однос *к* у по-

зитиву и ч у компаративу не само са силазним акцентом компаратива и завршетком и него и са узлазним акцентом компаратива. ији условила је кретање придјева *строг* са свим гласовно-морфолошким односом позитива и компаратива у овом правцу. Компаратив придјева *крепак*, који је изгубио на старији начин образован компаратив *крепли*, данас се колеба између три гласовна облика *крепчи* (*крѣпчи* — акценстски и по завршетку као *дѣжчи*) *крѣпчији* (одговара му изговор *стрѣжији*) и *крепкији* (без односа к : ч). И тешко би било, на основу онога што нама изгледа да буде једино устаљено у изговору, одабрати у оваквим случајевима само један гласовни облик, а искључити могућност и дублетних облика за књижевни језик. Исто тако, према *висок*, поред старијег начина образовања компаратива *виши*, јавља нам се, у посебном значењу, и *височији*. Овдје је, истина, двосложна основа, али сама чињеница што однос веларног завршетка у основи позитива и његове промјене у палатал није ненарушив код придјева, ни у књижевном језику, говори у смислу тога да се не може са потпуном сигурношћу, само на основу тих гласовно-морфолошких момената, утврђивати правописна норма за облике компаратива у овом и сличним случајевима. — Остаје, дакле, да се законитост акценстског облика, која је овдје безузетна, и зато баш што је безузетна, узме као важније мјерило за рјешавање датог питања. Оваквом критеријуму, и кад се одмјери све једно с другим што може одлучивати за један или други правописни облик, не одговара гледиште оних који се опредјељују само за правописни облик *строжи*. Исто толико, ако не и више, добром језичком осјећању, поткријепљеном и добром језичком анализом свих момената који за ово питање могу доћи у обзир, може лијепо одговорати и гласовни облик *строжији*» (стр. 353. и 355).

Вуковићеви аргументи су убједљиви и тешко се могу лингвистичким средствима оспоравати. Белићев Правопис и Граматика Брабец—Храсте—Живковића дуго су се употребљавали у школи и пракси, што је дакако оставило дубоки траг у језичким навикама. Истина јест да неки новији језички савјетници и приручници прогоне облик *строжији* из књижевног језика (нпр. *Језички савјетник с граматицом*, Загреб, 1971; *Приручна граматика хрватскога књижевног језика*, Загреб, 1979; И. Клајн, *Како се каже. Речник наших недоумица*, Београд, 1981. и др.). Тој се истини супротставља, међутим, друга истина: облици *строжији* и *строжије* већ су на неки начин нормативно санкционисани деценијама и снажно су присутни у језичкој пракси. Без сумње, од тога су и пошли аутори *Правописног приручника српско-хрватског/хрватско-српског језика*, др Св. Марковић — М. Ајановић — мр З. Диклић (Сарајево, »Свјетлост«, 1972), кад констатују да је од придјева *строг* »комп. *строжи* и *строжији*«. Тај је приручник један од најбоље урађених досадашњих правописних приручника у нас.

Педагошки савјет СРБиХ и званично га је препоручио за употребу у школама наше републике тако да се стално наново преиздаје.

На основу свега овога што смо навели, јасно произилази да у данашњем стандардном језику егзистирају, као и многи други дублети, и *строжи* и *строжији*.